

Irving Stoun

Stradanja duše

DEO I

ROMAN O ŽIVOTU
SIGMUNDA FROJDA

Prevela Ljerka Radović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2018.

Besmrtan si kad te zavoli mnogo nepoznatih ljudi.
Sigmund Frojd

KNJIGA PRVA

KULA LUDAKA

Žustro su se peli utrtom stazom, a njihove mlade mršave pojave kretale su se u harmoničnom ritmu. Na obližnjoj livadi u niskoj travi raslo je žuto cveće. Iako su se cvetovi sase sa svilenkastim laticama osušili još za Uskrs, bilo je tu prolećnog čubra, jagorčevine i šipka, koji su istkali šareni tepih ispod bukava.

Nije bio visok muškarac, jedva da je imao sto sedamdeset centimetara kad se držao uspravno. Ali osećao je da njegova visina tačno odgovara devojci koja tako graciozno hoda pored njega. Poneki pogled iskosa bacio bi stidljivo na profil sa snažnom bradom, nosom i čelom Marte Bernajs. Teško mu je bilo da poveruje u ono što se dogodilo. Eto, tek mu je dvadeset šest godina, duboko je utonuo u ispitivanje fiziologije u institutu profesora Brikea, jaz od pet godina razdvaja ga od ljubavi, a još punih deset godina od braka. Bio je osrednji student hemije, ali zar nije trebalo da nauči da se ljubav i kalendar ne slažu? Rekao je:

– To je nemoguće. To se nije moglo dogoditi!

Devojka se okrenu prema njemu, iznenađena. Svetlost u šumi bila je senovita i blaga, jer su sive breze ostale bez niskih grana, a visoki zeleni plašt lišća skrivao je sunčane zrake. Možda mu se zbog blagih senki te šume iznad Modlinga činilo da je Martino lice najlepše koje je ikad video. Ona nije uobrazila da je lepa žena, ali njemu se činila čudesno privlačnom: krupne sivozelene oči, nežne, nekako proodne i pune samopouzdanja. Gustu smeđu kosu, razdeljenu po sredini preciznom belom linijom, začesljala je iza ušiju i zalizala uz glavu. Imala je lep nos, pomalo *retrouse*^{*}, i divna usta, ili je bar on tako mislio, s rume-nim, punim usnama. Brada joj je bila možda suviše jaka za tako mršavo lice.

– Šta je nemoguće? Šta se to nije moglo dogoditi?

Stigli su do krivine gde je zeleni svod propuštao sunčevu svetlost.

– Zar sam nešto naglas rekao? Sigurno zbog tišine u ovoj šumi. Moram da pripazim, kad možete da me čujete tako jasno.

Sad su izbili na čistinu, gde su mogli da stoje na litici i posmatraju Medling pod sobom. Blagi zvuci muzike dopirali su gore, od orkestra koji je svirao u Kurparku. Taj ljupki izletnički grad, udaljen sat vožnje vozom od Beča, postao

* *Retrouse* (franc.) – prćast. (Prim. prev.)

Irving Stoun

je pomodno letovalište Bečlija: malo crveno more krovova obloženih crepom blistalo je na vrelom junskom suncu; s druge strane, vinogradi su se peli padinama, prepuni grozdova, čije će „mlado“ vino na proleće da toči svaki *Heuriges Stüberl** Grincinga.

Marta Bernajs bila je u poseti kod porodičnih prijatelja u Grilparcergase u Medlingu. Toga jutra Sigmund je došao iz Beča, Južnom železnicom. Prošetali su se preko Trga cara Franca Jozefa s njegovim ukrašenim, pozlaćenim filigranskim Spomenikom kugi, stubom podignutim u sećanje na davnu kugu, pa nastavili kroz Hauptštrase do Stare većnice sa zidnim satom i dvostrukim tornjem s lukovičastom glavom, zatim preko Pfargase, pored vodoskoka, do Crkve Svetog Otmara, koja je nadvisivala grad. Preko puta crkve nalazila se kružna kamena kula.

– Izgleda kao neka italijanska krstionica – napomenu Marta – ali ljudi u Medlingu tvrde da je to stara kamena kosturnica. Kao lekar, možete li da mi objasnite kako su unutra bacali samo kosti, bez ostalih delova tela?

– Kao lekar žutokljunac, bez prakse i iskustva, nemam pojma. Zašto ne napišete naučni rad o tome, a ja ću ga predati Medicinskom fakultetu i predložiti da doktorirate? Da li biste voleli da budete doktor?

– Ne bih, volela bih da budem domaćica i majka, s pola tuceta dece.

– To baš i nisu velike ambicije. Nećete imati muke da ih ostvarite.

Kad se našla duboko u šumi, oči joj postadoše smaragdne.

– Ne bih želela da imam neprilike kad ih ostvarim. Znete, ja sam romantična. Bilo bi mi drago da volim svog muža i da proživim s njim pola veka na miru.

– Ambiciozni ste, Marta! Sećate li se Hajneovih stihova:

„Da neženja ostah!“

– plak’o Jadni Pluto svaki dan –

„Sad oženjen, očajan,

Vidim: dok sam bio sam

Ni pak’o mi ne bje pak’o

Bijah sretan, a ovako: Prozerpinin sad sam rob,

Jedina mi želja grob!“

Pogleda ga upitno.

– Da li zaista verujete u to?

– Ja? Naravno da ne verujem! Brak je izmišljen za obične ljude kao što sam ja. Kad jednom budem obavio obred, postaću rob navike.

* *Heuriges Stüberl* (nem.) – krčma u kojoj se toči mlado vino. (Prim. prev.)

Stradanja duše

– Da li je Gete rekao da hiperbolu upotrebljavaju oni koji žele da sakriju svoja prava osećanja?

– Nije, draga moja gospođice Bernajs. To je vaš citat, upravo ste ga izmislili.

Prekratko ju je poznavao da bi mogao da nabroji sve njene vrline, ali je bio ushićen njenim glasom. Marta je imala dvadeset i jednu godinu. Bila je iz Hamburga, najponosnijeg od svih gradova Hanzeatske lige. Govorila je književnim nemačkim jezikom, čistim, tačnim, koji se vrlo razlikovao od brzog, drugarskog, neusiljenog *Schlamperei*-a* bečkog govora. Pričala mu je zašto je zadržala čistu dikciju, mada su je mlade školske drugarice zadirkivale da je arogantna, naduvena i ohola: optužbe kojima je većina Bečlija optuživala energične, napredne, plahovite, slobodne i okorele pripadnike hamburške buržoazije. Martin otac Berman Bernajs radio je deset godina kao nezamenljivi asistent poznatog ekonomiste Lorenca fon Štajna na Bečkom univerzitetu, sve dok pre dve godine, 1879, nije iznenada umro.

– Kad sam pošla u školu u Beču – pričala je Marta Sigmundu – bilo mi je tek osam godina. Naravno da sam prihvatila izgovor svojih školskih drugarica. Reč *Stadt* izgovarala sam *Sch-tadt*, a *Stein* *Sch-tein*. Otac me je odveo u svoju radnu sobu i rekao mi: „Mala, to što ti govoriš nije nemački, to je iskrivljavanje. Mi ne kažemo *Sch-tadt* ni *Sch-tein*. Mi kažemo *S-tadt* i *S-tein*. To je čist nemački.“ Sutradan sam rekla roditeljima da sam jela nekakav kolač koji se zove *Schtrudel*. Otac je rekao: „Ne znam šta je to *Schtrudel*. Ali, ma šta bilo, zvaćemo ga *S-trudel*.“ Na kraju su moje školske drugarice smatrale da je to mana zbog koje me treba sažaljivati, kao mucanje.

Nastavili su šetnju stazom koja se račvala, a drveće po ivici bilo je obojeno prugama različitih boja, da se pešaci ne bi izgubili u divnim gustim šumama koje su se protezale od Beča prema jugu. Staza je bila klizava od borovih iglica, tako da je bilo pristojno da Sigmund čvrsto drži Martu za lakat, da ne bi pala. Sunce je sad bilo vrelo, suncobrani od borova nisu se sasvim spajali iznad staze, ali su mirisi bili opojni od naslaga borovih iglica i smole.

Odozgo dopre jeka:

– Hej! Hej! Hajde, lenštine jedne!

Pomisliše da to Eli, Martin brat, godinu i po dana stariji od nje, neprimetno i brzo ide stazom ispred njih. Zaista, Eli je obožavao sporedne staze, i morao je da hoda dvaput brže od ostalih da bi prešao istu udaljenost.

* * *

* *Schlamperei* (nem.) – nehajnost, netačnost. (Prim. prev.)

Irving Stoun

Ostalo je još četvrt sata do vrha. Tamo im se zavrte u glavi od pogleda: Kale-
nberg, koji su zvali i bečko domaće brdo, ocrtavao se na severu, petnaestak
kilometara daleko, i stražario nad Bečom.

Ispod visokog drveća ugnezdila se kafanica. Subotom su tu porodice u gru-
pama sedele na klupama za seljačkim stolovima i pile kafu ili pivo. Sigmund
pronađe mali sto s kamenom pločom, okružen pletenim stolicama, i naruči
tri boce *krackerl*-a* s aromom maline. Kad flaše stigoše, Marta, Sigmund i Eli
podigoše svako po palac i istovremenim pokretom snažno pritisnuše staklenu
kuglicu u grlu flaše. Kuglica potonu uz glasno „pop!“, a oni zatim ispiše hladnu
slatku sodu. Eli svoju ispi u dva duga gutljaja i izgubi se kao srndać u potrazi
za novim stazama. Preko ramena im dobaci savet:

– Pazite da ne odlutate! Vratću se po vas.

2

Sedeli su okrenuti prema blagom suncu, čiju su toplotu željno očekivali to-
kom hladne bečke zime. Pre dvadeset dve godine Austrougarska je izgubila
prevlast nad Toskanom, ali nebo je bilo plavo poput jaja crvendaća, kao što je
u proleće u Firenci.

On ispruži ruku i stavi dlan nasred stola. Ona spusti svoju ruku na njegovu,
ovlaš. Dodir je bio hladan, miran, strpljiv, njena koža sveža i vlažna u njegovoj
stisnutoj šaci. Marta ga pogleda izbliza, pravo u lice, prvi put. Mada su im se
porodice poznavale, ona i Sigmund su se upoznali tek pre nepuna dva meseca.
Imao je izraziti, prilično koščat nos, zapovednički isturen između očiju; gustu,
sjajnu crnu kosu začesljanu preko čela pa nameštenu iza desnog uha; usku
bradu i brkove; visoko čelo i impozantno, privlačno lice, krupne sjajne crne
oči, možda pomalo sanjarske.

– Pričajte mi o svom radu! Ne želim da vam se namećem, ali znam samo
da ste demonstrator u fiziološkoj laboratoriji profesora Brikea.

– Da, pripremam mikroskopske preparate za predavanja profesora Brikea.
– On privuče stolicu, grebući njome preko pošljunčane staze. – Da li da poč-
nem od početka ili od kraja?

– Od početka, odakle sve treba da počne.

– Prve četiri godine mojih studija medicine nisu bile uzbudljive, osim što
me je u dvadesetoj godini profesor zoologije her Karl Klaus poslao prvi put u
Trst, gde su osnovali zoološku eksperimentalnu stanicu. Radio sam na gonad-
skoj strukturi jegulja.

* *Krackerl* (nem.) – gazirani slatki napitak. (Prim. prev.)

Stradanja duše

– Šta znači „gonadskoj“?

Eli dotrča vičući: – Vreme je da se vratimo – i izgubi se u hladovini šume. Marta i Sigmund neodlučno pođoše, držeći se zelene staze. Nakon nekoliko trenutaka stigoše do ogromnog drveta koje je palo preko. Morao je da joj pomogne da pređe preko okruglog stabla. Nije bio dovoljno fizički jak da se odupre mislima da devojka ima divno izvajane članke. Onda put naglo skrenu, pa ugledaše proplanak. Sunce je obasjavalo tesnac. Drvoseče su slagale cepanice u matematički tačne redove od jednog metra.

– Zar ne bi bilo lepo – promrmlja on – kad bismo svoje dane i životna postignuća mogli da poslažemo ovako uredno kao drvoseče svoja drva?

– Zar ne možemo?

– Može li se to? Da li je to moguće? Mislim da je moguće, Marta. Barem se nadam. U mojoj prirodi je da volim red, a bežim od haosa.

Hodali su neko vreme ćutke, a malopredašnje pitanje ostalo je bez odgovora. Ako odbije da na njega odgovori, ona ga neće ponoviti, ali ako ne odgovori kao što bi odgovorio sebi ravnom, Marta će znati da ju je potcenio i da je smatra nedoraslom. Govorio je mirnim akademskim tonom, kao što je govorio svojim mlađim studentima koje je podučavao:

– U rečniku se pojam „gonadski“ definiše kao „homogena polna žlezda koja istovremeno služi kao ovarijalna i spermatozoidna“. Moj zadatak je bio da potražim gde se nalaze testisi jegulje. Samo je jedan čovek, doktor Sirski, pronašao nagoveštaj rešenja. Trebalo je da dokažem ili pobijem njegovu otkrića.

Marta samo što se nije spotakla dok su se spuštali kad je pomenuo reč „testisi“. Ali nije. Okrenula se prema njemu i zapitala:

– Zašto je važno da se lokalizuju testisi jegulje? I zašto nisu pronađeni pre hiljadu godina?

– Dobro pitanje. – On je lako uhvati ispod ruke. – Muški organ može da se vidi samo u sezoni parenja. Pre sparivanja jegulje isplove u more. Nikad ih niko nije ulovio u tom periodu. Još nikad niko nije pronašao zrelu mušku jegulju. A opet, možda to nikog nije ni zanimalo.

– Jeste li našli to što ste tražili?

– Mislim da jesam. Doktor Sirski je bio u pravu, a ja sam pomogao da se dokumentuje njegova teorija. Profesor Klaus pročitao je u Akademiji nauka moj rad, pa je on potom odštampan u *Biltenu Akademije*. Bilo je to pre pet godina. Još niko nije pobio moja otkrića.

Glas mu je ponosno odzvanjao, kao da je savestan rad nešto najbolje što čovek može da ostvari na svetu.

Irving Stoun

Odobranje koje je video u njenim očima hrabrilo ga je da nastavi. Počeo je da sipa svoja intimna uverenja onako kako ih nikad nije saopštavao nijednoj ženi, ni mladoj ni staroj.

– Ceo problem je mnogo komplikovaniji od praktične primene teorije profesora Klause o hermafroditizmu kod životinja, iako se čini da bi jegulja mogla da se uklopi u tu teoriju. Istraživačka nauka treba da deluje van svake oblasti konvencionalne etike. U nauci je svako neznanje loše, a svako znanje dobro. Odavno postojimo na ovom svetu, mnogo miliona godina, navodi Čarls Darwin. Na početku nismo znali ništa o silama koje nas okružuju. Ali tokom proteklih milion godina ljudski mozak je odbacivao neznanje, sakupljajući teško stečenu mudrost. To je najveća pustolovina čovečanstva: pronaći nešto o čemu se nikad pre ništa nije znalo niti razumelo. Nije neophodno da svako novo znanje ima neku specifičnu ili funkcionalnu upotrebu, barem ne u tom trenutku. Dovoljna je pobjeda ako naučimo ili dokažemo dokumentacijom nešto što pre nismo znali.

Sad je ona bila na redu da ispruži ruku i uhvati njegovu: toplu, koščatu, drhtavu od uzbuđenja, zbog vizije koju je pokušao da uhvati za drugaricu koju je upravo pronašao.

– Hvala. Dosad još nikad niko nije sa mnom tako razgovarao. Osećam se kao... ličnost. Ne, kao odrasla. Niste mogli da mi poklonite lepši poklon, čak ni da ste ga kupili na Kertner štrase.

Vratili su se u kuću u Grilparcergase tačno na *Jause*, poslepodnevnu kafu. Sigmund i Marta su voleli da je popiju u bašti. Eli je ostao u kući s domaćinima. Bašta oko kuće, okružena zidom, bila je mala, ali lipa je cvetala i ispunjavala vazduh teškim mirisom. Marta je iznela pod drvo pun tanjir belih cvetova zove, najpre umočenih u testo, a onda isprženih. Spustila se pored njega na seljačku klupu. Posmatrao je njene ruke i njena ramena kako se ljupko pomeraju ispod pamučne haljine sa širokim belim okovratnikom, dok je visoko držala dva lončića iz kojih su u mlazu tekli kafa i mleko i mešali se u velikim šoljicama. Iz srebrne činije uzimali su oraščiće.

– Pogledajte – uzviknu ona – jedan *Vielliebchen*, dupli badem. Sada moramo da razmenimo poklone.

– Volim znamenja, naročito kad idu meni u prilog. Sedite bliže, i to će biti bolje od svakog poklona koji biste mogli da mi kupite na Grabenu.

Sela je tako blizu da su ramena mogla skoro neprimetno da im se dodirnu ako bi se nagnuo. Oči su mu poigravale od radosti. Voleo je ovu devojkicu, mada je dotad samo jednom naslutio ljubav. Roditelji su ga poslali u Frajburg na odmor kad mu je bilo šesnaest godina, i tu je boravio kod porodice Flus, prijatelja

Stradanja duše

iz ranijih dana. Sigmund se udvarao njihovoj petnaestogodišnjoj ćerki Gizeli, šetajući s njom po romantičnim šumama i maštajući o lepom bračnom životu koji će zajedno proživeti. Ali to Gizeli nikad nije rekao. Lepu mladu devojkicu smetnuo je s uma kad se vratio u Beč da bi se upustio u uzbuđenja svoje sledeće i poslednje godine u Šperlgimnazijumu; on i jedan njegov drug sami su učili španski da bi u originalu mogli da čitaju Servantesovog *Don Kihota*.

Nije se usuđivao da govori Marti o ljubavi koju je osećao prema njoj; bilo je prerano, mogla bi da ga smatra nemoralnim, jer su se poznavali svega sedam nedelja. Osim toga, nije mu pružila pouzdan znak. On promrmlja:

– Moja čaša je prepuna.

– To je iz Psalama.

– To mi je čitao otac kad sam bio dete. „Postavljaš mi sto u prisustvu mojih neprijatelja; pomazuješ mi glavu uljem...“

– Imate li neprijatelje?

– Samo samog sebe.

U glavi mu je odzvanjao njen smeh kao zvono sa Crkve Svetog Stefana. Više nije mogao da obuzda bujicu osećanja.

– Ispričaću vam šta je istinsko znamenje. Sećate li se one večeri kad sam vas video prvi put? Vratio sam se kući s celom bibliotekom pod rukom, nestrpljiv da odem u svoju sobu na četiri sata čitanja. A vi ste bili tamo, sedeli ste za stolom u trpezariji s mojim sestrama. Mudro ste razgovarali i ljuštili jabuku tim nežnim prstima. Tako sam se zbunio da sam stao kao ukopan u svom begu, seo i pridružio vam se.

– Kriva je jabuka. Još od raja.

– Niste znali da je to bio prvi put da sam uradio nešto više od klimanja glavom nekoj drugarici svojih sestara. Govorio sam sebi da ruže i biseri padaju s vaših usana kao da ste neka princeza iz bajke, i da čovek mora da se zapita da li u vama prevladava dobrota ili inteligencija.

Nije znao kako će ona da reaguje na ono što bi druge devojkice smatrale romantičnim uzletom mašte. Obrazi joj se zarumeneše, a zatim prebledeše, i suze joj zablistale u očima. Ona okrenu glavu. Kad ga je ponovo pogledala, oči su joj bile ozbiljne.

– Koliko ste dugo na univerzitetu?

– Skoro devet godina.

– Sećate li se onog dana kad smo s mojom majkom šetali po Prateru? Kad smo se vratili, pitala sam sestru Minu: „Zašto me je doktor Frojd toliko ispitivao?“ Sad je moj red da pitam. Vi ste doktor medicine, a ne bavite se lekarskom praksom. Zašto?

Irving Stoun

On naglo ustade i brzim korakom prošetala po bašti. Bilo mu je važno da Marta Bernajs shvati njegovo rasuđivanje i odobri njegov izbor. Ona je mirno sedela, ruku prekrštenih na krilu, gledajući ga ozbiljnim pogledom punim razumevanja.

– Istina je, diplomirao sam medicinu. Iako sam zakasnio, jer sam studirao tri godine duže nego što mi je bilo potrebno, a završio sam samo zbog toga što je krug mojih poznanika na univerzitetu počeo da me optužuje da sam lenj ili smeten.

– Čini mi se da ste vrlo koncentrisana osoba.

– Samo kad nešto volim. Studirao sam pet godina na Medicinskom fakultetu jer je to bio najbolji način da dobijem temeljno naučno obrazovanje. Naš fakultet je verovatno najveći u Evropi. Poslednjih nekoliko godina radio sam puno radno vreme u Fiziološkom institutu profesora Brikea. Brike je jedan od osnivača moderne fiziologije, pored Helmholca, Di Boa, i Ludviga. Pod njegovim vođstvom već sam dovršio četiri originalna istraživanja i objavio radove o tome: godine 1877, pre nego što sam napunio dvadeset i prvu, napisao sam rad o poreklu posteriornih nervnih korena u kičmenoj moždini *ammocoeta*; sledeće godine objavio sam svoje pronalaskе o kičmenim ganglijama i kičmenoj moždini morskih jegulja; a nakon godinu dana *Centralblatt fur die medizinische Wissenschaften* objavio je moje beleške o načinu anatomske obrade nervnog sistema.

Marta se osmehnu toj kombinaciji mladalačke bujice reči i precizne stručne frazeologije.

– Završio sam i proučavanje strukture nervnih vlakana i nervnih stanica slatkovodnog raka. U takvoj vrsti posla imam najviše uspeha. Od svega što svet može da pruži taj posao najviše obećava i pun je uzbuđenja i zadovoljstava: svakog dana naučim nešto novo o živim organizmima. Nikad nisam nameravao da lečim pacijente. Znam da je hvale vredno ublažavati patnje pojedinaca, ali istraživanjem u laboratorijama i uvećavanjem znanja o tome kako ljudsko telo funkcioniše ili ne funkcioniše, možemo da otkrijemo načine kako da iskoristimo mnoge bolesti.

– Možete li mi dati neki primer?

– Mogu. Profesor Robert Koh sa Medicinskog fakulteta u Berlinu samo ove godine dokazao je da je otkrio bacil koji prouzrokuje tuberkulozu. Zatim, tu je profesor Luj Paster koji je, radeći na Sorboni u Parizu, pre dve godine izolovao klicu kokošje kolere. Bavio se i vakcinisanjem ovaca protiv smrtonosnog antraksa. Takvim načinom vakcinisanja uspećemo da potpuno uništimo ljudsku koleru. Zatim, tu je Mađar doktor Ignac Zemelvajs, koji je diplomirao na našem medicinskom fakultetu 1844. godine. Zemelvajs je bez ičije pomoći pronašao uzročnika porodiljske groznice koja je ubijala veliki procenat naših

Stradanja duše

pacijentkinja u porodilištima. Doktori na našoj klinici, koja je povezana s Medicinskim fakultetom, razapinjali su ga zbog njegove fiks-ideje istraživanja. Ipak, širom celog sveta hiljade majki živeće i dalje jer je Ignac Zemelvajš dokazao da je neuništivi istraživač i medicinski naučnik.

Glas mu je odjekivao celim vrtom, lice mu je sijalo, tamne oči plamtele od zadovoljstva. Ona reče tiho:

– Počinjem da shvatam. Nadate se da ćete radom u laboratoriji uništiti još neke bolesti.

– Ima mnogo poznatih bolesti koje ne uzrokuju virusi ili bacili koje poznajemo; doktori mogu pacijentu u takvom slučaju samo da ukažu malo više pažnje i saosećanja. Ali, molim vas, nemojte me pogrešno razumeti. Ja ne mislim da sam Koh, Paster ili Zemelvajš. Moje su ambicije mnogo skromnije. Lečenje je uglavnom zasnovano na radu stotina istraživača, koji daju sićušne priloge. Bez njihovih pronalazaka, mrvica znanja dodatih gomili takvih mrvica, krajnji pronalazač verovatno ne bi mogao da pronađe put do leka. Želim da provedem život kao jedan od takvih pronalazača.

Eli promoli glavu kroz sporedna vrata kuće i doviknu: – Sunce zalazi. Vreme je da se okupimo, oprostimo i pođemo na voz.

Pokupiše svoje stvari. Na terasi pred kućom Marta podiže ruke da ubere grančicu lipe i ponese je kući. Stajali su blizu, a Marta je držala ruke u vazduhu. Sigmund pogleda prema vratima da vidi da li su sami. Pomisli: „Sad je vreme. Ali oprezno, oprezno. Ako nije spremna, ako nije počela da me voli, mogao bih da je uvredim.“

Iako ih je razdvajalo samo desetak centimetara, vreme mu se učinilo beskrajno, pre nego što je prešao tu razdaljinu celog sveta, celog svog života. Marta je upravo otkinula grančicu, ali još nije spustila ruke. Oči su joj još bile ogromne od velike važnosti onoga što je otkrio; duboko je disala, usne su joj bile malo razdvojene. Hoće li ga prihvatiti? Nije bio siguran. Ali izgledala je toliko živahno, toliko divno, toplo i srećno.

Polako, tako da bi mogao svakog trenutka da se zaustavi bez neprijatnosti, ne otkrivajući svoje namere, on ispruži ruke, zagrlji njen vitak struk, privuče je k sebi. Kad su im usne bile udaljene samo na dašak, ona mu spusti ruke oko vrata, isto tako nežno kao što su padali cvetovi lipe; i njihove se usne spojiše, žive i uzdrhtale od slasti života.

3

Izašao je iz stana svojih roditelja u Drugom bečkom okrugu nešto posle sedam sati u ponedeljak ujutru; zbog obilja životne energije vrata označena brojem

Irving Stoun

tri nije zatvorio za sobom previše pažljivo. Hauzmajstor još nije ugasio plinsko svetlo nad stepeništem, što je povećalo njegovu sigurnost, jer je preskakao po tri stepenice odjednom, ne trudeći se da se drži za ogradu od kovanog gvožđa. Oštar zaokret dovede ga do ukrašenog ulaznog hola sa štuko dekoracijom i arabeskama, a onda na svetlu ulicu koja se upravo budila. Većina kuća u tom Drugom okrugu, gde su Frojdovi stanovali otkako su pre dvadeset godina došli iz Frajberga u Moraviji, godine 1860, kad je Sigmundu bilo četiri godine, bile su skromne drvene zgrade, sa prizemljem i poluspratom. Ova kuća, četvrta od onih koje su Frojdovi promenili, probijajući se mučno kroz život otkako je Jakob Frojd izgubio znatno imanje u Moraviji, bila je najsolidnija i najlepša u tom bloku, blizu ugla Taborštrase, na širokoj Kajzer Jozef štrase, oivičenoj lipama, koja je spajala francuski park na Augartenu s promenadama i talasastim livadama Pratera, omiljenim putem ljudi iz carskog dvora. Sigmund je često viđao cara Franju Josifa i njegovu sjajno odevenu pratnju kako jaše ili se izvozi u elegantnim svetložutim i pozlaćenim francuskim kočijama.

Živahno se uputio na svoju omiljenu jednosatnu šetnju, udišući svež, mirisni prolećni vazduh, kao eliksir. Kad je prošao apoteku „Zum Hl. Jozef“, sa izlozima ukrašenim apotekarskim teglicama, skrenu levo u Taborštrase, prolazeći pored finih dućana, kafana i restorana, koji su bili izgrađeni za Svetsku izložbu u Beču 1872, i nastavi dalje. Na uglu Ober augartenštrase spazio je kroz drveće u parku francuske paviljone. Na uglu Grose pfargase ugleda trospratnicu čiji su krov sa svake strane držala poprsja dveju Amazonki s junačkim grudima i klasičnim frizurama starih Grkinja.

Sigmund se dolično pokloni, ne prekidajući korak, i promrmlja:

– *Küss die Hand!* *

On se zakikota, setivši se stambene zgrade svog prijatelja, doktora Adama Policera, u Goncagagase, s dve statue Bečlijki umesto stubova, s lakim velovima, širokim kukovima i bujnim grudima, očešljanih poput nekadašnjih žena na Cezarovom dvoru. Među studentima univerziteta prepričavala se šala:

– Od bečke arhitekture možemo naučiti više o anatomiji nego iz medicinskih knjiga.

On ubrza korak prema Hajdgase, a tamo diže pogled na svoju omiljenu zgradu u tom okrugu, sa crvenim tornjem i lukovičastom kupolom kao krunom, koji mu je delovao orijentalno. Njegova sledeća stanica bila je Dečja bolnica, Leopoldštat kinderšpital, a zatim skrenu zapadno u Tandelmarktgate, punu radionica i skladišta, žureći ispred jutarnje navale kočija s konjima i *Einspänner*-a,

* *Küss die Hand* (nem.) – Ljubim ruku. (Prim. prev.)

Stradanja duše

jeftinih kočija s jednim konjem; ulični čistači sa brezovim metlama, napravljenim na selu, čistili su smeće u jarak, prskajući vodu iz cilindričnog belog bureta koje su vukli beli konji; *Dienstmanner*,* mladi, pažljivo izbrijani muškarci, uniformisani, sa šiljatim kapama, kaputima s epoletama i širokim reverima, gurali su kolica prepuna robe za dućane. Ti poslužitelji, s gradskom dozvolom, stajali su na uglovima glavnih saobraćajnica i prenosili sve, od pisama do ručnih kolica punih kutija, za četiri krajcare po kilometru, a prosečna nagrada iznosila je deset krajcara za svaku poruku ili uslugu u gradskom krugu. Progurao se pored bujice ljudi koji su išli na posao, pa do sredine starog drvenog mosta sa carinskim nadstrešnicama, koje su čuvale svaki ulaz. To je bilo njegovo mesto za odmor, na pola puta između kuće i Fiziološkog instituta. Tu je imao nekoliko trenutaka na raspolaganju za razmišljanje, u čemu mu je pomagalo gledanje u brzu vodu Dunava ili Dunavskog kanala, s njegovim obalama oivičenim topolama i vrbama.

Ovog jutra će konferencija s profesorom Ernstom Vilhelmom Riterom fon Brikeom biti teška. On se zapita: „Zašto sam ovo tako dugo odlagao?“ Ali znao je odgovor. Odavno je doneo odluku da ostane ovde i penje se akademskim lestvicama na univerzitetu, Medicinskom fakultetu i Algemajnes krakenhausu, opštoj bolnici, do prvog Brikeovog asistenta, pa do docenture i prava da predaje klasama; zatim do *Extraordinarius*-a, vanrednog profesora; i najzad do *Herr Hofrat*-a, *Ordinarius*-a, redovnog profesora i šefa instituta, kao što je Brike na fiziologiji, a slavni Teodor Mejnert na Drugoj psihijatrijskoj klinici. Oba su ga profesora u tome hrabrila, baš kao što su i roditelji nastavili da mu pomažu, dopunjujući skromne honorare koje je imao kao demonstrator i učitelj.

Bio je srećan u Brikeovoj laboratoriji; njegova dva bivša učitelja, Sigmund Eksner fon Ervarten i Ernst fon Flajšl-Marksov, svega deset godina stariji od njega, bili su najsajjniji drugovi za rad, takvi kakve je čovek mogao samo da poželi.

Zviždao je neku veselu bečku pesmicu za celu šesnaestinku pogrešno, pa radosno priznajući da nema sluha, nastavio da ide prema drugom kraju mosta, uživajući u pogledu na Crkvu Svetog Ruperta, najstariju crkvu u Beču, s visokim mladim jablanima, a s leve strane na tornjeve Svetog Stefana, koji su se sužavali na vrhu, do jedne tačke u beskraju zatvorenoplavog neba. Čitao je da je Pariz majka svih gradova, najlepši grad, ali je verovao da je za šetnju Beč bez premca; na svakih nekoliko koraka, kao ovoga trenutka kad je stigao u Šotenring, oko bi pozdravljala lepota od koje zastaje dah, od koje čovek zine od ushićenja.

* *Dienstmanner* (množ. nem.) – nosači, sluge, poslužitelji. (Prim. prev.)

Irving Stoun

Fiziološki institut, deo Medicinskog fakulteta Bečkog univerziteta, bio je smešten u bivšoj oružarnici na uglu Vahringer štrase, blok dalje od nepravilnog kompleksa Opšte bolnice, a dijagonalno od Zavetne crkve i samog univerziteta. Jednospratni institut imao je sivo obojene zidove kao oružje koje se tu nekad proizvodilo. Druga polovina zgrade dugačkog bloka bila je laboratorija za seciranje, gde je Sigmund radio na leševima prve dve godine svojih medicinskih studija. On poleti oko ugla Švarcpanirštrase, prođe ispod lučne kapije i kroz kratak tamni prolaz uđe u unutrašnje dvorište. S njegove desne strane nalazio se auditorijum, gde je profesor Brike predavao svakog dana od jedanaest do podne. U svakom pregrađenom prostoru, nalik na nišu, oko njegovih zidova nalazio se po jedan pisaci sto ili laboratorijski sto prepun uzoraka, električnih baterija, knjiga, beležaka, mehaničke opreme i studenata nad mikroskopima. Kad bi profesor ušao da predaje, studenti su morali taj sat da provedu na nekom drugom mestu, uprkos činjenici da u celoj neodgovarajućoj zgradi uopšte nije bilo mesta za rad. Sam Sigmund je zauzimao gotovo sve niše auditorijuma za tri godine svojih studija kod profesora Brikea.

Popeo se na prvi sprat istim onim korakom kojim se spustio niza stepenice svog stana. Bilo je nekoliko minuta pre osam, ali u laboratorijama je bujalo od aktivnosti. Dok je išao hodnikom koji je gledao na dvorište, prođe pored sobe u kojoj su pored njega radili jedan hemičar i dvojica fiziologa iz Nemačke. Sledeća soba bila je mala laboratorija; tu su radila njegova dva druga, Ernst Flajšl i Sigmund Eksner, obojica iz bečkih plemićkih porodica. Na uglu zgrade nalazio se centar za mozak i nervni sistem instituta, kombinovana kancelarija profesora Brikea – radna soba, laboratorija i biblioteka, sve zajedno.

Sva su vrata bila otvorena. Kad je promolio glavu u Eksnerovu i Flajšlovu sobu, u nozdrvama oseti prodoran miris oksidacije električnih baterija i hemikalija koje su upotrebljavali za anatomsko prepariranje. Do pre dva dana, kad je ono u vrtu u Medlingu sakrio lice u Martinu kosu, mislio je da je to najpoželjniji miris za svakog muškarca. Soba je bila uredno podeljena napola. Radni stolovi obojice naučnika zauzimali su po čitav jedan zid. Iako je imao svega trideset šest godina, Eksner je počinjao da ćelavi, a njegova nepotkresana brada bila je gotovo zapuštena. To je bilo otprilike sve što je Eksneru nedostajalo, osim smisla za humor. Na univerzitetu se govorilo da svaki Eksner mora da postane univerzitetski profesor, što je neki vickasti student preokrenuo u: „Svaki univerzitetski profesor mora da bude Eksner.“

Sobom su dominirale dve komplikovane mašine, „neuroamoebimetar“, koji je improvizovao Eksner, a sastojao se od metalne trake koja je vibrirala sto puta

Stradanja duše

u sekundi i upotrebljavala se za merenje vremena psihičke reakcije ljudskog mozga; drugi je pronašao Flajšl za svoj pionirski rad na lokalizacijama u mozgu.

Sigmund je s ljubavlju posmatrao ovu dvojicu kako koncentrisano rade. Eksner je bio njegov profesor medicinske fiziologije i fiziologije senzitivnih organa, a Flajšl mu je predavao fiziologiju i višu matematiku. Između te dvojice nije moglo biti veće razlike u temperamentu. Eksner je poticao iz bogate porodice, koja je dugo bila uključena u dvorski život Austrougarske i bio je vešt tehničar i administrator, koji je odlučio, kad profesor Brike ode u penziju, da postane redovni profesor i direktor Fiziološkog instituta. Sigmund Frojd ga je smatrao privlačnim muškarcem. Imao je zamišljene sive oči, zaklonjene gustim obrvama i teškim trepavicama.

Porodica Ernsta Flajšla bila je isto tako stara i bogata kao i Eksnerova, ali ona je odavno prodrila u umetnički, muzički i pozorišni svet Beča, verovatno najaktivniji u Evropi, s njegovom velikom Hofoperom* i Kerntnertor teatrom,** filharmonijskim i simfonijskim orkestrima, bogatim nacionalnim pozorišnim repertoarima. Beč je vrveo od kompozitora i dramskih pisaca; njegove koncertne dvorane i pozorišta bili su uvek puni. Flajšl je bio lep muškarac crne guste kose, pedantno ošišane uske brade, visokog zaobljenog čela, nosa oblikovanog vajarski precizno i senzitivnih, uvek nemirnih usta, koja su znala da citiraju i prave dosetke na šest jezika; a svakako je bio najbolje obučen muškarac među onima koji su šetali nedeljom pre podne ispred Opere. Njegov živahan duh nije voleo administraciju niti je imao dara za nju, tako da nije imao ništa protiv da Eksner postane direktor instituta. Imao je nezavisan duh kojim se borio protiv izveštačenosti habzburškog dvora i jedinstven karakter Bečlija. Pitao je Sigmunda:

– Znete li onu priču o tri devojke? Prva devojka je stajala na mostu iznad Špreje, u Berlinu. Policajac ju je pitao šta radi. Ona je odgovorila: „Skočiću u reku i utopiću se.“ Policajac je oklevao, a onda rekao: „U redu, ali da li ste sigurni da ste platili sav porez?“ Druga devojka, u Pragu, skočila je s mosta u Vltavu, ali kad je pala u vodu, počela je da viče na nemačkom: „Spasite me! Spasite me!“ Policajac je prišao ivici mosta, pogledao dole i rekao: „Bolje bi bilo da ste naučili da plivate umesto što ste učili nemački.“ Treća devojka, u Beču, upravo se pripremala da skoči u Dunavski kanal. Policajac joj je rekao: „Slušajte, voda je vrlo hladna. Ako skočite, moraću da skočim za vama jer mi je to dužnost. Dakle, oboje ćemo se prehladiti i moraćemo u krevet. Zašto ne biste jednostavno otišli kući i obesili se?“

* *Hofoper* (nem.) – dvorska opera. (Prim. prev.)

** *Kärntnertor* (nem.) – ime pozorišta. (Prim. prev.)

Irving Stoun

Flajšl je pre sedam godina pretrpeo ozbiljnu nesreću; dok je obducirao leš, desni palac mu se tako inficirao da su morali da mu amputiraju jedan deo. Međutim, tu se stvorilo novo sveže tkivo, poznato kao „divlje meso“. Rana je teško zarastala, tanka koža neprestano je pucala, uzrokujući ulceracije. Profesor Bilrot operisao ga je najmanje dvaput godišnje; dalje rezanje živaca samo je povećavalo Flajšlove patnje. Noću su ga razdirali bolovi, ali to niko nije mogao da primeti tokom radnog dana dok je eksperimentisao s voštanim preparatima mozga ljudi povređenih u nesrećnim slučajevima. Pokušavao je da uspostavi vezu oštećenih područja s poremećajima u funkcionisanju: afazijom, slepilom, paralizom facijalnih mišića.

Flajšl je prvi primetio Sigmunda kako stoji na pragu. Njegovo lice ozari se toplim osmehom. Mladi čovek je bio jedan od njegova dva-tri najbolja prijatelja. Sigmund je proveo mnoge noći pokušavajući da zabavi i zaokupi Flajšlovu pažnju ne bi li zaboravio na paklene bolove u palcu.

– Her Frojde, kako to da ste došli na posao usred jutra?

Eksner diže pogled i reče radosno:

– Flajšl je jutros žalostan jer od tolikih nedeljnih planinara u bolnicu još nije stigao nijedan povređeni mozak.

Flajšl reče Sigmundu sa šaljivom ozbiljnošću:

– Kako da otkrijem koja je sićušna površina mozga profesora Eksnera odgovorna za ove gadne šale kad mi nikad dosad nije stigao povređeni mozak nekog naduvenog humoriste?

– Tešite se, Ernste – odgovori Sigmund. – Upravo se spremam da zamolim profesora Brikea da donese važnu odluku o mom životu. Ako ne uspem, baciću se naglavačke s Leopoldsberga... s vašim imenom i adresom u džepu.

4

On zakuca na dovratak drvenih vrata i uđe u sobu.

– *Grüss Gott*.*

– Dobar dan. Profesore Brike, da li bih mogao da razgovaram s vama na samo nekoliko trenutaka?

– Pa svakako, *Herr Kollege*.

Sigmund zadrhta od radosti. Brike ga je nazvao kolegom. Pre toga je to učinio samo jednom, kad je bio impresioniran Sigmundovim radom o centralnom nervnom sistemu viših vertebrata. Bio je to najlepši kompliment koji je

* *Grüss Gott* (nem.) – Dobar dan. (Prim. prev.)